

Sociale mobiliteit en spreidingsbeleid

Wie in de vorige eeuw geen kans zag aan het marktproces deel te nemen, ging behoren tot de omvangrijke categorie van 'armen' of 'behoeftigen'. Hij had kennelijk niet iets aan te bieden dat door anderen voldoende belangrijk werd gevonden om hem door middel van een contraprestatie aan een bestaan te helpen. Hij was dus genooddaakt, zonder die prestatie te kunnen leveren, aan maatschappelijk meer fortuinlijken een inkomen te vragen. Burgerlijke en kerkelijke armenzorg breidde zich uit, later gesecondeerd door organen van de overheid, die steeds meer de rol van het particulier initiatief zouden overnemen.

De armen konden ook een andere uitweg zoeken. Ze konden zich begeven naar een andere plaats of een ander land waar wél een bestaan was te vinden. De samenleving verwachtte dat ook van hen, en het zullen mede deze sociale verwachtingen zijn geweest die tot een massale interne migratie en een sterke emigratie hebben geleid. De groei van nieuwe grote steden – zoals Rotterdam – en de bevolking van nieuwe landen – zoals de Verenigde Staten – zijn er het resultaat van.

Hoewel armoede niet meer wordt geleden, blijven er ook in onze tijd massale categorieën buiten het marktproces staan; de werklozen. Hun aanwezigheid wordt zodanig onacceptabel geacht dat geen regering heen kon om een voortdurende aandacht voor hun lot, hetgeen betekent: het verschaffen van arbeidsplaatsen. De keuze die de overheid in haar beleid heeft, weerspiegelt de keuze die de arme honderd jaar geleden had: ter plaatse werkgelegenheid creëren of mobiliteit bevorderen in de richting van regio's waar arbeid wordt aangeboden.

De bijdragen van Zoon en Lambooy laten zien hoe in recente tijd de weegschaal doorslaat van, wat grofweg kan worden aangeduid als, 'verplaatsing' naar 'spreiding'. Men komt meer en meer tegemoet aan regionale werkloosheid door in de regio arbeidsplaatsen te scheppen; men komt tegemoet aan urbane werkloosheid en verpaupering door wijken te gaan renoveren. De oude oplossingen: verhuizing naar de randstad, verhuizing naar nieuwe buurten, wordt – zij het aarzelend – verlaten.

Men kan dit doen en men dóet het ook vaak omdat de druk van de bevolking hiertoe noopt. Men gaat echter tevens beseffen dat hiermee niet kan worden volstaan. In de plaats van een beleid direct ten behoeve van groepen-in-nood ontstaat een beleid gericht op structuurverandering, en dus indirect op die groepen georiënteerd. Er ontstaat een landelijk sociaal-economisch beleid, waarvan het oude regionale beleid een deel is; zo ook ontstaat er een totaal stedelijk beleid, waarvan de bemoeienis met bepaalde buurten een onderdeel is.

Deze beleidstransformatie, die 'logisch' is te noemen in zoverre fundamentele concepties vooraf gaan aan partiële oplossingen, leidt in twee opzichten tot vragen. De eerste vraag is van materiële aard: valt niet te vrezen dat het zo sterk tegemoetkomen aan de preferenties van bevolkingscategorieën in hun eigen milieu zal gaan leiden tot een verstroeving van de sociale mobiliteit van die bevolking, welke als zodanig toch geen maatschappelijk kwaad behoeft te zijn – om het eens voorzichtig te zeggen? Zal niet de tendentie toenemen steeds meer af te wachten of de gemeenschap niet allerlei voorzieningen 'naar de mensen' zal brengen, zonder zich af te vragen of de gemeenschap hieraan niet grenzen mag stellen, al was het

maar om economische redenen? Reeds nu immers, nu deze stijl van beleid nog maar nauwelijks van de grond is gekomen, blijken de kosten exorbitant hoog. Dieper en ook gevoeliger ligt de vraag naar de sociale consequenties van een zodanig beleid. Is men zich voldoende bewust van het feit dat een consequent spreidingsbeleid een type samenleving kan creëren dat immobilisme als een sociale waarde gaat aanvaarden? Heeft men de consequenties hiervan al voldoende voorzien? Sterker: berust het beleid op een bewuste keuze pro een dergelijke samenleving, of is er een 'meegaan' met de stroom?

De tweede vraag zou men van 'formele' aard kunnen noemen. Door het spreidingsbeleid te definiëren als een structureel beleid, wordt aan de overheid een immens omvangrijke taak toegeschoven. Zoon wijst er reeds op dat het niet zeker is dat daartoe de instrumenten aanwezig zijn. De vraag is dan ook, of de overheid niet overbelast zal raken dan wel, om dit te ontlopen, verplicht zal zijn haar arsenaal van middelen ingrijpend uit te breiden. Ook dit is een kwestie die gemakkelijk als 'onvermijdelijk' wordt gezien en te weinig als discutabel wordt gesteld.

Dit alles betreft beleid op het lokaal, regionale en landelijke niveau. Internationaal is van een structureel beleid inzake spreiding nog weinig te merken. Het verschijnsel van de gastarbeid – een herallocatie van de internationale arbeid op reusachtige schaal – en de verplaatsing van ondernemingen naar ontwikkelingslanden zijn processen die nog vrijwel geheel aan het vrije spel der maatschappelijke krachten worden overgelaten.

Maar ook binnen het Koninkrijk bestaat die tendentie. Het binnenstromen van Surinamers levert een goed voorbeeld van een sociale mobiliteitsstroom die niet of nauwelijks een doordacht beleid tot grondslag heeft. Hier wordt nog, op 'ouderwetse' wijze passief, toegegeven aan een migratie- en concentratieproces dat met betrekking tot allerlei andere bevolkingscategorieën al lang achterhaald zou worden genoemd.

Het is om die reden alleen al interessant uit het artikel over het spijtoptantenbeleid te kunnen lezen dat vijftien jaar geleden ten aanzien van massale immigratie van rijksgenoten – zij het enkele jaren tevoren tot de Indonesische nationaliteit overgegaan – een heel wat behoedzamer beleid is gevoerd, en – hoe gebrekkig ook – gepoogd is de mate van integreerbaarheid en assimileerbaarheid van de nieuwe burgers als maatstaven te hanteren.

Wie, als de auteurs van dit artikel, de paternalistische en weinig doorzichtige politiek ten aanzien van de toelating der spijtoptanten niet meer 'van deze tijd' acht, zal tevens moeten concluderen tot de noodzaak van een bewust geformuleerd en doordacht gestructureerd beleid met betrekking tot de 'spijtoptanten' uit de West.